

अगस्त्यो मैत्रावरुणिः। १ इन्द्रः, २-११ मरुतः। त्रिष्टुप्, (१० पुरस्ताज्ज्योतिः) ।

सहस्रं त इन्द्रोतयो नः सहस्रमिषो हरिवो गूर्ततमाः।

सहस्रं रायो मादयध्वै सहस्रिण उप नो यन्तु वाजाः ॥ १.१६७.०१

ते- तव । ऊतयः- रक्षाशक्तयः । इन्द्र- परमेश्वर । सहस्रम्- अनन्ताः । इषः- एषणाः । सहस्रम्- अपिरिमिताः । हरिवः- आकर्षणशक्तयः । गूर्ततमाः- उद्गूर्णाः । मादयध्वै- मादयितुम् । रायः- दानयोग्यसम्पदः । सहस्रम्- सहस्रशः सन्ति । नः- अस्मान् । वाजाः- गतिशालिन्य आपः । सहस्रिणः- सहस्रशः । उप यन्तु- उपगच्छन्तु ॥१॥

आ नोऽवोभिर्मरुतौ यान्त्वच्छा ज्येष्ठेभिर्वा बृहद्वैः सुमायाः।

अध यदैषां नियुतः परमाः समुद्रस्य चिद्धनयन्त पारे ॥ १.१६७.०२

सुमायाः- शोभनज्ञानवन्तः । मरुतः- वाताः प्राणा वा । नः- अस्मान् । अच्छ- अभिलक्ष्य । ज्येष्ठेभिः- श्रेष्ठैः । बृहद्वैः- महद्भिर्द्योतनैः । अवोभिः- रक्षाभिः । आ यान्तु- आगच्छन्तु । अध- अथ । एषाम्- मरुताम् । परमाः- उत्तमाः । नियुतः- गौराश्वाः जिज्ञासान्वेषणप्रतीकाः । समुद्रस्य पारे- समुद्रतीरे । हृत्पार इति भावः । समुद्रो हृत्प्रतीकः श्रुतौ । धनयन्त- सम्पदं धरन्ति ॥२॥

मिम्यक्ष येषु सुधिता घृताची हिरण्यनिर्णिगुपरा न ऋष्टिः।

गुहा चरन्ती मनुषो न योषा सभावती विदुष्येव सं वाक् ॥ १.१६७.०३

मनुषो न योषा- योषिदिव । सभावती- सदसो राज्ञी । विदथ्या- यज्ञार्हा । सं वाक् इव- श्रुतिवागिव ।
गुहा चरन्ती- हृद्गुहायां सञ्चरन्ती । सुधिता- सुष्ठु हिता । घृताची- ज्योतिष्मती । हिरण्यनिर्णिक-
सुवर्णरूपिणी । उपरा न- मेघ इव । ऋष्टिः- रोदसी देवता । आधिभौतिके सस्तनयितुर्विद्युत् ।
आध्यात्मिके रुद्रप्रकाशकरी वाग्विद्या । सा मरुतां प्राणविशेषाणां जाया । येषु- मरुत्सु । मिम्यक्ष-
सङ्गता बभूव ॥३॥

परा शुभ्रा अयासो यव्या साधारण्येव मरुतो मिमिक्षुः ।

न रोदसी अप नुदन्त घोरा जुषन्त वृधं सख्याय देवाः ॥ १.१६७.०४

शुभ्राः- शुक्लाः । अयासः- अभिगन्तारः । यव्या- मिश्रणशीलया । साधारण्येव- समानयेव
भावनया । सहृदया इति भावः । मरुतः- प्राणविशेषाः । परा मिमिक्षुः- रोदसीं सिञ्चन्ति । घोराः-
भयङ्करा अपि । रोदसी- रोदसीम् । न अप नुदन्ति- अपनोदनं न कुर्वन्ति । देवाः- मरुतः ।
सख्याय- तस्या मैत्र्यै । वृधम्- वृद्धिम् । जुषन्त- सेवन्ते ॥४॥

जोषद्यदीमसुर्या सचध्यै विषितस्तुका रोदसी नृमणाः ।

आ सूर्येव विधतो रथं गात्त्वेषप्रतीका नभसो नेत्या ॥ १.१६७.०५

नृमणाः- नृणां हितकारिणी । विषितस्तुका- विप्रकीर्णकेशी । वृत्रैर्युद्धावस्थायामेवं भवति । असुर्या-
प्राणदा । रोदसी- सस्तनयितुर्विद्युद्भूता । आध्यात्मिके रुद्रविद्यामयी वाक् । विदथ्येव सं वागिति
श्रुतेः । सचध्यै- सङ्गमाय । ईम्- मरुद्गणम् । जोषत्- सेवते । सूर्येव- उषा यथाश्चिरथमारोहति तथा ।
विधतः- परिचरतो मरुद्गणस्य । रथम् । आ गात् । त्वेषप्रतीका- दीप्तिमती । नभसः- सूर्यस्य ।
नेत्या- गतिरिव तस्या भवति ॥५॥

आस्थापयन्त युवतिं युवानः शुभे निमिष्ठां विदथेषु पञ्चाम्।

अर्को यद्वो मरुतो हविष्मान्गायद्गाथं सुतसोमो दुवस्यन् ॥ १.१६७.०६

मरुतः। हविष्मान्- ध्यानभावनापुरोडाशादिहविर्युक्तः। सुतसोमः- रसनिष्पादकः। वः- युष्माकम्। अर्कः- मन्त्रविदुपासकः। दुवस्यन्- परिचरन्। गाथम्- साम। यत्- यदा। गायत्- गायति। तदा। विदथेषु- उपासनेषु। युवानः- तरुणाः सन्तः। निमिष्णाम्- नियमेन मिश्रयन्तीम्। युवतिम्- तरुणीम्। पञ्चाम्- शक्तिम्। शुभे- शोभने भवद्रथे। आस्थापयन्त- भवन्तः स्थापितवन्तः ॥६॥

प्र तं विवक्मि वक्म्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति।

सचा यदीं वृषमणा अहंयुः स्थिरा चिज्जनीर्वहते सुभागाः ॥ १.१६७.०७

एषाम्- एतेषाम्। मरुताम्। महिमा- माहात्म्यम्। वक्म्यः- स्तुत्यम्। सत्यः- यथार्थम्। अस्ति- भवति। तम्- तन्माहात्म्यम्। प्र- प्रकर्षेण। विवक्मि- वदामि। सचा- भवत्सहिता। ईम्- एतेषां मरुतां संबन्धिनी। वृषमणाः- वर्षणसङ्कल्पयुक्ता। अहंयुः- आत्मकामा। स्थिरा- दृढा। सुभागाः- सौभाग्यवतः। चित्- एव। जनीः- जनान्। वहते- धारयति ॥७॥

पान्ति मित्रावरुणाववद्याच्चर्यत ईमर्यमो अप्रशस्तान्।

उत च्यवन्ते अच्युता ध्रुवाणि वावृध ई मरुतो दातिवारः ॥ १.१६७.०८

मित्रावरुणौ। अर्यमा। अवद्यात्- दोषात्। ईम्- एनं लोकम्। पान्ति- रक्षन्ति। अप्रशस्तान्- प्रशंसानर्हान्। चयते- नाशयन्ति। उत- अपि च। मरुतः- प्राणविशेषाः। अच्युता ध्रुवाणि-

स्थिरान् मेघान् पर्वतान् वा जडप्रतीकान् । च्यवयन्ते- पातयन्ति । ईम्- एनं मरुद्गणम् । दातिवारः-
दानवरगुणसंपन्नो यजमानः । वावृधे- वर्धयति ॥८॥

नही नु वो मरुतो अन्त्यस्मे आरात्ताच्चिच्छवसो अन्तमापुः ।

ते धृष्णुना शवसा शूशुवांसोऽर्णो न द्वेषो धृषता परि षुः ॥ १.१६७.०९

मरुतः । वः- युष्माकम् । शवसः- बलस्य । अन्ति- अन्तिकाद्वा । आरात्- दूराद्वा । नहि- न केपि ।
अन्तमापुः । ते- मरुतः । धृष्णुना शवसा- धर्षकबलेन । अर्णो न- समुद्र इव । शूशुवांसः-
वर्धमानाः । धृषता- स्वबलेन । द्वेषः- द्विषो द्वेषभावनानि वा । परि षुः- परिभवन्ति ॥९॥

वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्ठा वयं श्वो वोचेमहि समर्ये ।

वयं पुरा महि च नो अनु द्यून्तन्न ऋभुक्षा नरामनु ष्यात् ॥ १.१६७.१०

इन्द्रस्य प्रेष्ठाः- ईशानशीलाधिदैवतस्य प्रियतमाः । वयम् । अद्य- अस्मिन् दिने । श्वः- परस्मिन् दिने
च । समर्ये- मनुष्यसमुदाये । सह मर्याः यस्मिन् तस्मिन् समर्ये । वोचेमहि- मन्त्रं वदामः । वयम् ।
पुरा- चिरात् । नः- अस्माकम् । अनु द्यून्- प्रतिदिवसम् । महि- इन्द्रमहिमानम् । वोचेमहि । तत्-
तस्मात् । नराम्- नृणां मध्ये । नः- अस्मान् । ऋभुक्षाः- महात्मा । महन्नामैतत् । अनु ष्यात्-
अनुभवतु ॥१०॥

एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मान्दार्यस्य मान्यस्य कारोः ।

एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुम् ॥ १.१६७.११

पूर्वं व्याख्यातम् (१.१६५.१५) ॥११॥